

Zárójelentés

46947. számú OTKA kutatás:

Az agrár-biotechnológiai szektor társadalmi legitimációs stratégiái Magyarországon

Vajon miként vált ki egy apró – molekuláris szintű – laboratóriumi kutatási eredmény globális gazdasági, társadalmi, politikai változásokat? A biotechnológia – sejtek és molekulák átalakításával, gének egyik szervezetből a másikba ültetésével – nem egyszerű technológiai innováció, mely új termékhez vagy egy termelési folyamat megváltoztatásához vezet. Tovagyűrűző hatása iparágakat rajzol át, új tevékenységeket teremt, szabályozási kihívást hordoz, átalakíthatja a fogyasztási szokásokat, új hatalmi viszonyokat teremt, fontos alapfogalmakat értelmez újra, hogy csak néhány fontos következményt említsünk. Fundamentális és radikális változásokat generál. Mindezekből következően pedig rendkívül vitatott terület. E folyamat természetrajzának, a szereplők érvrendszerének, s ezzel legitimációs stratégiáinak feltárása e kutatás célja.

A biotechnológiával érintett területek közül jelen kutatás fókuszában a mezőgazdasági biotechnológia áll; azaz nem fedti, jóllehet néhol óhatatlanul érinti a biotechnológia gyógyszerészeti, biomedicina oldalát, a vegyipari, a környezeti ipari és egyéb kapcsolódásokat. A genetikailag megváltoztatott szervezetek (*genetically modified organism, GMO*), illetve azon belül is a génmódosított kultúrnövények szerepelnek a kutatásban. A biotechnológia területei közötti elhatárolás fő okai között nem csupán ezek termékbeli különbözősége, hanem értelmezésük, legitimációjuk, hatásaik, piaci szerepük, kritikájuk stb. eltérése is sorolható.

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a kutatás menetét, fő lépéseit, azt követően a főbb témakörökről számolunk be. Bemutatjuk a megvalósult és tervezett publikációkat, valamint a kutatás további lehetséges irányait és a közpolitikában hasznosítható tanulságait.

A kutatás állomásai: témák, feladatok, outputok

2004.	2005.	2006.
<p>A hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozása, különös tekintettel</p> <ul style="list-style-type: none"> • a legitimáció fogalmának értelmezéseire a szervezet- és menedzsmenttudományokban, valamint a biotechnológiai kapcsolódások feltárására; • az érintettek bevonására, társadalmi párbeszédre az agrárbiotechnológia megítélésében, a vonatkozó döntéshozatalban; • az agrárbiotechnológia média jelenlétét elemző kutatásokra; • a biotechnológiai iparág (közösség) alakulására: a koncentrációs folyamatokra, a hálózatosodásra, az iparági határok elmosódására. 	<p>Az empirikus kutatás kvantitatív és kvalitatív elemei:</p> <p>Az agrárbiotechnológia magyarországi intézményrendszerének feltérképezése, változásainak értelmezése, amelyet egyebek mellett szükségessé tesznek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a régióban példaértékűnek tartott géntörvény ellenére a hatóságok, minisztériumok, egyéb szervek közötti feladatmegosztások átláthatatlan volta; - a Magyarország EU-csatlakozása nyomán bekövetkező döntéshozatali, hatósági, jogszabályi változások. 	<p>Az empirikus kutatás lezárása, a hazai szervezeti mező fordulatainak követése:</p> <p>2 fogyasztói fókuszcsoportos vizsgálat, amelynek során átlagos magyar vásárlók génmódosított növényekkel és élelmiszerekkel kapcsolatos hozzáállását, attitűdjét, vélekedéseit tártuk fel, valamint azt is vizsgáltuk, hogy a szervezeti mező mely tagjait, milyen érveket fogadnak el hiteles, megbízható forrásként, véleményformálóként.</p>
<p>Az elméleti háttér feldolgozását a következő írás tartalmazza:</p> <p>Matolay Réka (2005): <i>Agrárbiotechnológiai társaságok legitimációs stratégiái</i>. Ph.D. tézistervezet. Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola, p. 129.</p>	<p>Interjúk a szervezeti mező tagjaival: a hazai sajtó áttekintése, az intézményrendszer feltárása, valamint a hálóba módszer alkalmazása nyomán 40 interjút készítettünk hazai kormányzati, hatósági, vállalati döntéshozókkal, kutatókkal, civil szervezetekkel, lobbistákkal – olyan szereplőkkel, akik befolyással vannak e terület legitimációjára.</p>	<p>A fókuszcsoportok eredményeit nemzetközi konferencián poszterként tettük közzé: Matolay Réka – Balázs Bálint (2006): <i>Food Safety Perceptions of GMOs by Hungarian Consumers: A Focus Group Analysis</i>. Poster for the First International Congress on Food Safety: „Nutrition and Food Safety – Evaluation of Benefits and Risks” of SAFE Consortium, June 11-14, Budapest</p>

2004.	2005.	2006.
<p>Az empirikus kutatás előkészítése:</p> <ul style="list-style-type: none"> a gazdáknak célzott mezőgazdasági folyóiratok kiválasztása (4 darab) és a biotechnológiai relevanciájú cikkek kigyűjtése (10 év); a hazai sajtó elektronikus archívumának és a nyilvános elektronikus adatbázisoknak, keresőknek biotechnológiai célú feltárása 15 keresőszó alapján; megkezdődik és a kutatás további fázisaiban folyamatosan halad a szervezeti mező tagjainak azonosítása, az érintett térkép aktualizálása; finnországi esettanulmány előkészítése (interjúk), mely a helyi GMO elfogadottságnak, az intézményi környezetnek, az érintettek viszonyának és egyéb tényezőknek a magyarországitól való jelentős eltérése következtében a hazai helyzetre való reflektáláshoz jó bázist biztosít, érdekes szempontokat nyújt; a biotechnológia révén vállalati és iparági határok alakulnak át, értelmeződnek újra, e folyamatoknak, céges és szektorszintű lenyomatoknak a gyűjtése, értelmezése 	<p>Folyóirat elemzés elvégzése; azaz az előző évben begyűjtött, mezőgazdasági szaklapokból származó cikkek vizsgálata a cikkek műfaja, megszólalói, szerzői, irányultsága, érvrendszere alapján, támaszkodva korábbi szakfolyóirati, valamint a biotechnológia sajtómegjelenésének külföldi elemzéseire.</p> <p>Folytatódott a finnországi interjúzás a helyi szervezeti mező további tagjaival. 2004-2005 során összesen 10 interjút készítettünk: civil szervezet, minisztériumok (földművelésügyi, környezeti) és kutatók (fogyasztás-szociológustól jövőkutatóig, innovációs versenyképesség kutatótól az agrárbiotechnológia helyi beágyazottságát vizsgáló szakemberig) szerepeltek az interjúalanyok között.</p>	<p>A szervezeti mezőn belül külön is vizsgáltuk a vállalatok legitimációs stratégiáit és taktikáit. A mezőre általában is elmondható, hogy az érintett csoportok nem teljesen homogének, érvelésrendszerükben diverzitás mutatkozik. A sokféleség mindkét leginkább a génmódosított vetőmagot külföldön már gyártó és forgalmazó, terveikben magyarországi piacra lépést fontolgató vállalatokat jellemezte. Ennek kiváltó tényezőit és eszköztárát vizsgáltuk.</p> <p>Az eredményeket nemzetközi konferencia előadás keretében mutattuk be: Matolay Réka (2006): <i>Legitimacy Strategies of Agri-Biotechnology Companies in Hungary</i>. Corporate Responsibility Research Conference, September 4-5, Trinity College Dublin, Ireland</p>
<p>Az iparági átalakulást mutatja be az alábbi írás: Matolay Réka (2005): <i>A biotechnológiai közösségek</i>. Műhelytanulmány. Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet Műhelytanulmányok, 69. szám, p. 49.</p>	<p>Fogyasztói fókuszcsoportok előkészítése: az interjúzás és dokumentumelemzés révén nem vizsgált érintett csoport, a génmódosított haszonnövények végső fogyasztóit és vásárlóit a következő év elején fókuszcsoportos technikával kérdezzük, ehhez áttekintjük a korábbi hazai és külföldi hasonló célú és témájú kutatásokat.</p>	<p>A szervezeti mező mozgásainak követése tovább folytatódott, lévén a hazai fejlemények 2005-2006 során intenzívebbé váltak. Ezáltal a mező addigi látens, illetve bizonytalan tagjai is érdemleges szereplővé léptek elő. Ennek részeként 2 hírlevelet és a kutatók médiabeli vitáit vizsgáltuk.</p> <p>A teljes kutatást az alábbi Ph.D. disszertáció foglalja össze magyarul és angolul is: Matolay Réka (2008): <i>Agrárbiotechnológiai társaságok legitimációs stratégiái</i>. Ph.D. disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola, benyújtás alatt</p>

Összességében kutatásunk követte az eredeti tartalmat és menetrendet. Ugyanakkor a kutatás során olyan lehetőségek, kontextuális változások, valamint szakmai megfontolások merültek fel, amelyek következtében az alábbi módosításokat tartottuk fontosnak, érdemlegesnek.

- *Finn esettanulmány:* kutatási pályázatunkban nem szerepelt külföldi vizsgálat, ám az irodalom tanulmányozása, valamint kutatói kapcsolatunk a Helsinki School of Economics and Business Administration Organization and Management (vezetés-szervezés) tanszékével meggyőzött arról, hogy érdemes megvizsgálni a finnországi folyamatokat. Az elemzés célja nem klasszikus összehasonlító esettanulmány készítése, hanem mivel Finnország Európában a GMO-k fogyasztói elfogadottságát, valamint az állampolgároknak a kutatásban és döntéselőkészítésben való részvételét illetően szélsőségesnek mondható eset, a jellemzők feltárása alkalmas kérdéseket, a magyar esetre való „rátekintés” reflektálás új szempontjait adja.
- *Szakértői csoport elvetése.* Az interjúzás, a részvételünk a hazai agrárbiotechnológiai konferenciákon, fórumokon, demonstrációkon, az Országgyűlés ún. GMO Kerekasztal ülésein stb., valamint a médiabeli viták elemzése körültekintően mutatta be a terület szakértőinek álláspontját. Véleményüket nem csupán „statikus” helyzetben, személyes interjúkban, hanem a szakértők egymás közötti – szóbeli vagy írásbeli – interakciójában is megismerhettük, ezzel a szakértői csoport megrendezését oka fogyottnak ítéltük. Mindazonáltal egy módszertani kísérlettel próbálkoztunk: a fogyasztói fókuszcsoporthoz megfigyelőként vállalati szakértőket hívtunk. A cél az volt, hogy a fókuszcsoporthoz megfigyelői élmény indukáljon közös szakértői elemzést, mintegy másodlagos szakértői fókuszcsoporthoz. A kísérlet részleges eredménnyel szolgált, már maga a megfigyelés is annyi időt és energiát igényelt, hogy strukturált elemzésre nem, inkább spontán reflektálásra nyílt mód.
- *A szervezeti mező mozgásainak követése.* Az agrárbiotechnológia területén 2005-2006-ban jelentős változások indultak be Magyarországon, melyek tovagyűrűző hatása máig fontos fejleményeket indukál, alakítja a szervezeti mezőt, új típusú érveléseknek ad helyet. Mindezek nyomán – bár az eredeti kutatási terveinkben ez nem szerepelt – 2006-ban tovább folytattuk a szereplők és érvek feltárását.

Az empirikus kutatás eszközei összefoglalóan az alábbiak voltak:

A kutatás eszköztára		A szervezeti mező érintett tagjai
mély-, félig strukturált és strukturált interjúk	40 interjúalany	hazai vállalatok, hatóságok, kutatók, agrárszervezetek, civil szervezetek, média, tanácsadók
	10 interjúalany	finnszázági szervezeti mező tagjai
fókuszcsoporthoz vizsgálatok	2 fókuszcsoporthoz	hazai fogyasztók
Dokumentumelemzés	4 mezőgazdasági folyóirat 10 éve	hazai mezőgazdasági termelők
	2 hírlevél	hazai vállalatok, kutatók, ill. hatóságok, kutatók, civilek
	kutatói vita a médiában	hazai kutatók

Keletkezőben lévő iparágak legitimitációja

A legitimitáció – valamennyi szervezetelméleti irányzatot átfogó – definíciójára a következő megfogalmazást ajánlja összefoglaló írásában Suchman (1995: 574):

„A legitimitáció olyan általánosított percepció vagy feltételezés, amely arra vonatkozik, hogy valamely entitás tettei kívánatosak, helyesek vagy megfelelőek a normák, értékek, meggyőződések és definíciók egy adott, társadalmilag konstruált rendszerében.”

Kutatásunk során a szervezetelméleti irányzatok közül a populációs ökológia és a szociológiai institucionalizmus legitimitáció vonatkozásait elemeztük, amelyek alapvetően a túlélés, a beágyazódás, izomorfizmus körül forognak. A fogalmat ugyanakkor nem csupán a szervezetelméleti háttér mentén tártuk fel, hanem stratégiai megközelítések szemszögéből is vizsgáltuk. A legitimitáció a külső környezetből származó működési feltételként jelenik meg az erőforrás-függőségi elméletben; a működés hatásait élvező és elviselő szereplőket egyaránt figyelembe vevő szerződésként fogja fel az érintett-elmélet; a piaci szereplők mellett a piaci határokon túli világ tagjaira is vonatkoztatja, illetve építi stratégiáját az ún. nem-piaci, valamint integrált stratégiai megközelítés, amelynek szervezeti szinten túli, iparági formája a kollektív stratégia.

Keletkező iparág esetében a *legitimitáció megteremtése* a cél, ugyanakkor az irodalomban a jelentős hangsúly a *legitimitáció helyreállítására, illetve fenntartására* helyeződik. Számos agrárbiotechnológiai társaságnál a legitimitáció befolyásolásának ezen

irányai mintegy egyszerre vannak jelen. Előfordul például, hogy egy korábbi vegyipari csorba kiköszörülését célozza a társaság átállása a mezőgazdasági biotechnológiára.

A legitimáció megteremtése, helyreállítása, illetve fenntartása mellett fontos szerepet kap az egyes irodalmakban *származtatott legitimációként*, másutt *legitimációs túlcsoportulásként* megjelenő fogalom. Ez valójában egy legitimiként elfogadott szereplő jótékony hatása a születő félben lévő szervezeti tagra, termékre, technológiára stb. Az agrárbiotechnológia esetében tipikusan ilyen a stratégiai szövetségbe invitált fiatal kutató cégekre nézve a kezdeményező vállalat szerepe. Ugyanígy származtatott legitimációként azonosíthatjuk azt a vállalati törekvést, amelyek révén köztisztelőnek örvendő kutatókkal teremtenek kapcsolatot, s az agrárbiotechnológiáról történő kommunikációt mintegy rájuk hagyományozzák.

Érdeemes továbbá kiemelni Asforth és Gibbs (1990) megállapítását, amely szerint a szervezetek számára két általános eszköz áll rendelkezésre a legitimáció elnyerésére – ezeket ők „szubsztantív” és „szimbolikus menedzsmentnek” nevezik. A különbségtétel lényege abban áll, hogy szubsztantív menedzsment esetén a szervezet valódi változásokon megy keresztül a legitimáció megszerzése érdekében, például átalakítja szervezeti struktúráját, megváltoztatja szervezeti céljait és/vagy alapfolyamatait. A szimbolikus menedzsment ezzel szemben arra törekszik, hogy olyan látszatot keltsen, mintha a szervezet megfelelné az intézményi környezet elvárásainak. Ez utóbbi esetben a tényleges akciók, történések értelmét igyekeznek úgy alakítani, hogy az konform legyen az adott intézményi közegben. Ezt az elméleti háttérrel dolgozza fel és mutatja be Matolay (2005) Ph.D. tézistervezete.

Az alábbiakban Oliver (1991) és Suchman (1995) nyomán a legitimáció megszerzésének stratégiai, és arra épülve, taktikai lehetőségeit foglaljuk össze úgy, hogy példaként a magyarországi cselekedetekből és megnyilatkozásokból idézünk.

A legitimáció megszerzésének stratégiai lehetőségei és vállalati példái:

Stratégia		Taktika	Példa
Konformitás	Utánzás	Az intézményi környezet uralkodó mintáinak utánzása	„gazdasági versenyképesség” érv használata a magyar intézményi kontextusban
	Megfelelés	Az intézményi környezet szabályainak és normáinak követése, betartása	„mindenkivel (értsd: minden döntéshozóval) jóban szeretnénk lenni”
Egyensúlyozás, Kibékítés, Igazolás			
Kompromisszum	Alkudozás	Tárgyalás az érintettekkel	gazdafórumok szervezése, támogatása, vállalat által finanszírozott konferenciákra a civilek meginvitálása
Leplezés, Hárítás, Lepakcsolódás			
Elkerülés	Távozás	A célok, tevékenységek és a működési terület megváltoztatása	lobbytevékenység áthelyezése Budapestről Brüsszelbe
	Szelektálás	Az intézményi környezet szegmensének kiválasztása	GKM-nél, azaz a minisztériumok közül a GMO-kra leginkább nyitott tárcánál lobbyzni
Szembeszállás	Elutasítás	Az uralkodó normák és értékek figyelmen kívül hagyása	a szabadföldi kísérleti engedélyek elutasítása nyomán az engedélyező Géntechnológiai Bizottságot túl bürokratikusnak, inkompetensnek értékelni
	Kiemelés, Tulajdonítás		
	Megkérdőjelezés	Az uralkodó szabályok, elvárások megkérdőjelezése	a bejelentett magyarországi moratórium lehetőségének, legitimációjának a megkérdőjelezése
	Támadás	Az intézményi nyomással szembeni fellépés	vállalati kutatási eredmények felajánlása a kormányzati döntéshozók számára
Manipulálás	Kooptálás	Befolyásos érintettek, intézményi szereplők szövetségessé tétele	összefogás a kutatókkal, vállalati-kutatói közös civil szervezet alapítása
	Befolyásolás	Az elvárások, értékek és értékelési kritériumok formálása	lobbyzás a jogszabályalkotás folyamán hivatásos lobbystákon, kommunikációs tanácsadókon keresztül
	Ellenőrzés	Hatalmi fellépés, nyomásgyakorlás az érintettekkel	GMO ellenző kutatók meghívása az amerikai nagykövetségre

Forrás: Oliver (1991:152-159) és Suchman (1995: 587-593), valamint a kutatásunk nyomán.

A biotechnológiai közösség

Az elemzésnek ez a része biotechnológia közösség értelmezését adja, mely iparági határokon átnyúlik, ám bár sok esetben egyazon vállalati konglomeráció keretein belül marad. Az utóbbi három évtized változásai nyomán két kiemelkedő tendencia azonosítható; jelesül a stratégiai szövetségek létrejötte, valamint az egyes iparágakban indukált integrációs és koncentrációs folyamatok. Ennek tényezőit, folyamatait elemzi a kutatásunk e része, amelyet Matolay (2005) „A biotechnológiai közösségek” című műhelytanulmánya foglal össze.

Az agrárbiotechnológiáról szóló viták összefoglalója.

Közpolitikai kutatások. E kutatások központi kérdése a biotechnológia jelentette és fölvetette új szabályozási feladat. Dilemmákat vetnek fel egyebek mellett:

- a biotechnológiai közösség nemzetközi versenyképessége és az eltérő nemzeti szabályozások (Ez részben az Európai Unió és az Egyesült Államok, részben az ún. fejlett és a fejlődő országok viszonylatában érint kényes nemzetközi gazdasági és politikai kérdéseket.);
- az EU fogyasztói körében a génmódosított szervezetet tartalmazó termékekkel és azok előállítóival szembeni bizalmatlanság (a társadalmi elfogadás hiánya), amelyet a szakirodalom döntő része szabályozási problémaként kezel, arra jogi, szabályozási megoldást keres (élelmiszerbiztonsági, fogyasztóvédelmi politikákat, termékcímkézést javasol);
- a technológiai politikák és a demokrácia viszonya, azaz társadalmi részvétel lehetőségei és mértéke az agrárbiotechnológiai fejlesztésekben. A részvétel szükségességét például több ENSZ dokumentum és konferencia is propagálja. A leginkább kiterjedt részvételi folyamat Nagy-Britanniában figyelhető meg: a GMO vonatkozású témák, a bevontak száma, az alkalmazott részvételi technikák sokfélesége szempontjából egyaránt. Az alkalmazott részvételi módszerek: konszenzus konferencia (*consensus conference*), technológiai előrejelzés (*technology foresight*), állampolgári tanács (*citizen's jury*), fókuszcsoportos vizsgálatok (*focus group*), kvalitatív vitacsoportok (*qualitative discussion groups*).

Média-elemzések. A biotechnológia sajtóbeli megjelenését több ország számos lapjában vizsgálták, az irodalomban túlnyomó részben Egyesült Államok-beli elemzések vannak jelen. A hazai írott média jellemzőivel vonható párhuzam Nisbet és Lewenstein (2002) kutatásával. Szerintük a média képes a biotechnológia közpolitikai napirendjének megteremtésére (*agenda-building*), annak sajátos „keretbe” helyezésére (*frame-building*). A média e szerepét tartalmi szempontból versengő erők igyekeznek befolyásolni azzal, hogy érdekeiknek megfelelően elrendezett, stratégiailag előre gyártott „hírcsomagokkal”, illetve történetekkel látják el az újságírókat. Az újságírók által tudósított hírek „forrásává” válni tehát stratégiai-hatalmi pozíciót jelent, és sikeres pozíciószerezés esetén akár hegemónikus média reprezentációt eredményezhet egy-egy témával összefüggésben.

Magyarországi agrárbiotechnológiai szervezeti mező

A hazai agrárbiotechnológiát kiterjedt és heterogén szervezeti mező jellemzi, amelyet tovább gazdagít a biotechnológia által érintett egyéb területek, iparágak (gyógyszeripar, műanyag ipar stb.) sokfélesége és sokasága. Megkülönböztethető a szervezeti mező látható dinamikája, valamint a háttérmozgások. Mindkettő intenzívebbé vált a vizsgálatunk időszakában, amely többek között a következő folyamatokkal jellemezhető:

- korábbi központi szereplők háttérbe szorulása (pl. a Géntechnológiai Eljárásokat Véleményező Bizottság marginalizálódott, elsősorban az Európai Unióhoz történő csatlakozás nyomán fellépő intézmény rendszer módosulásban súlytalanná vált), mások előtérbe kerülése (pl. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium).
- jóllehet GMO-ellenes szervezetek jó ideje aktívan jelen vannak Magyarországon, az utóbbi két esztendő során vált szervezetté a génmódosított növények hazai termesztését ellenzők tábora
- egyértelmű(bb) álláspontot mutat a kormányzat, mely kifelé határozott álláspontot mutat, ugyanakkor a minisztériumok között, mit több a minisztériumokon belül az érvrendszer ellentmondásos.

A szervezeti mező jellemzői:

<i>Statikus bipolaritás, avagy az észlelés csapdája</i>
Jóllehet a szervezeti mező tagjai két állandósult szekértáborként jellemzik a hazai terepet („a pro-k és az ellenzők”, „az érvek és az érzelmek”, „az agy és a szív”), az sem nem statikus, sem nem két szembenálló álláspont köré szerveződik. Számos szereplő önmagát nem sorolná a két oldal egyikéhez sem. A GMO-pártinak tételezett oldal egyik fő kifogása az, hogy ők nem általában és minden génmódosítással értenek egyet; az ellenzőké pedig az, hogy ők nem tudomány- vagy fejlődés-ellenzők, hanem az elővigyázatosságban hisznek. Öndefiníciójuk tehát összetettebb és színesebb, mint amelyet a polarizált mező egyik végpontja biztosít, az ellenoldal – bármelyik is – azonban kérlelhetetlenül a végpontba sorol.
<i>Érvtérkép</i>
Összességében összetett és gazdag az érvrendszer, ám az egészségügyi, társadalmi-szociológiai vonatkozások háttérbe szorulnak vagy hiányoznak. Jellemző az importált indokok egymásnak tulajdonítása, valamint hogy az egymásnak feszülő érvek nem feltétlenül reflektálnak egymásra. Központi érv: versenyképesség és/vagy visszafordíthatatlan, ismeretlen környezeti kockázatok.
<i>Egyéni szint</i>
Nem érintett csoportokban, szervezetekben, hanem személyekben testesül meg a szervezeti mező, így kiemelt hangsúlyt kap az egyének tudása, kompetenciája, személyes integritása, kapcsolatai, férfi-női közelítésmódja.
<i>Központi és marginális tagok</i>
A kutatók a diskurzus leginkább látható szereplői, aminek összetett az indokrendszere. Legkevésbé a fogyasztók és a gazdák mutatkoznak meg a mezőben, noha érdekképviseleti szervezeteik állást foglalnak (ők a leginkább érintett, s a legkevésbé bevont tagok).

Eltérő vállalati legitimációs stratégiák és taktikák

A legitimáció befolyásolásának jelentősen különböző a háttere (helyi beágyazottság, termékkör, piaci pozíció stb.) és eszköztára (kommunikációs nyitottság és kitettség, proaktivitás-kivárástb.). A mezőgazdasági biotechnológia – GMO-vetőmagok – forgalmazásában néhány Magyarországon működő társaságnak van nemzetközi gyakorlata. Magyarországi GMO vonatkozású tevékenységükre bizonyos mértékű alapvető összefogás jellemző (közös – a hazai biotechnológiai kutatók jelentős részét is magába foglaló – egyesület), ám önálló és egymástól eltérő stratégiát követnek.

Fogyasztók körében végzett fókusz csoportos vizsgálatok eredménye

Fókuszcsoportos vizsgálatunk egyfelől arra irányult, hogy a fogyasztók mitől tartják az élelmiszereket – ezen belül a génmódosított terményeket és termékeket – legitimnek. Másfelől azt kívánta feltárni, hogy a fogyasztók GMO vonatkozású érvei, attitűdjei milyen más érintettcsoport érveivel mutatnak hasonlóságot, illetve hogy saját véleményüknek a GMO szervezeti mező mely tagjai lehetnek forrásai, befolyásolói, ki a hiteles megszólaló a számukra, mi van rájuk hatással.

Összességében nem azonosítható egyetlen olyan csoport, személy, szervezet sem, amelynek legitimációs vagy de-legitimációs érvelését tudatosan vállalnák a fogyasztók. Ezen túlmenően olyan sem, amelyet ismernék. A hallomásból tudottak egy része alaptalan ismeret, és ha tartalmában alkalmasint egyet is értenek velük, a „zöldek” akcióitól – mint hecctől – elzárkóznak. Vállalati, tudományos személy, szervezet vagy érv egyáltalán nem merül fel, ugyanakkor negatív konnotációban előkerülnek ezek a szereplők (egyre iparibb méretet öltő, kedvezőtlen fejleményeket hozó élelmiszeripar hajtóerői). A fókuszcsoportok eredménye ezek szerint nem támasztja alá azokat a vállalati várakozásokat, miszerint hiteles tudós személyiségek előtérbe helyezése, az ő ismeretszolgáltató tevékenységük követheti ki az utat a GMO-knak.

Agrárbiotechnológiai szervezeti mező Finnországban

Az agrárbiotechnológia termékei iránti nyitottságot, a fogyasztói elfogadottságot tekintve a felmérések szerint Európában a finn állampolgárok nyilatkoznak a leginkább pozitívan. Ugyanakkor Finnországban a földrajzi, éghajlati adottságokból adódóan más a mezőgazdasági biotechnológia fókusza (főleg fák, kevésbé gabonanövények), de nem ez a különbségek alapvető forrása. Már a szervezeti mező is másként alakul. Kevesebb a civil szervezet, a gazdaszervezet, számosabb a kutató. Ez utóbbinak fő oka, hogy több diszciplína irányából közelítik a biotechnológiát, így az agrárbiotechnológiát vizsgáló kutatói kör jóval

sokrétűbb. Fogyasztásszociológustól innovációs, K+F hatásokat vizsgáló kutatón keresztül a szélesebb jövőkutatási irányokba illeszkedő vizsgálatot végzők egyaránt vannak.

Fontos jellemző, hogy nemigen azonosítható GMO párti és ellenző különbségtétel a szereplők között. Léteznek GMO-mentességet kívánó helyi közösségek, gazdaságok, munkálkodik GMO-ügyben civil szervezet, ám nem az ellenzést, hanem a kérdezést állítják tevékenységük fókuszába.

A finn eset mindenekelőtt a kontextuális – ezen belül pedig főként a társadalmi, kulturális – jellemzők megvilágításában nyújtott segítséget:

- technológia orientáció – egyrészt a biotechnológia a korábbi informatikai, elektronikai hullámhoz hasonlóan a (gazdasági, nemzeti) siker záloga lehet, másrészt a későn városiasodott finn társadalomban a fejlődés, felemelkedés egyik jelképe;
- kutatókba, tudományba vetett hit mellett köztisztviselők, döntéshozók (vállalati is) iránti bizalom magas szintje;
- funkcionális élelmiszerek piaci terjedése, fogyasztói sikere – a fogyasztók értelmezése szerint az élelmiszerek és a technológiai innováció kapcsolata az egészséges fogyasztás irányába visz.

Publikációk:

Matolay Réka (2008): *Agrárbiotechnológiai társaságok legitimációs stratégiái*, Ph.D. disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola, 2008 nyara

Matolay Réka (2008): *Legitimacy Strategies of Agri-Biotechnology Companies*, Ph.D. Dissertation, Corvinus University of Budapest, Summer 2008

Matolay Réka (2006): *Legitimacy Strategies of Agri-Biotechnology Companies in Hungary*. Proceedings of Corporate Responsibility Research Conference, September 4-5, 2006, Trinity College Dublin, Ireland

Matolay Réka – Balázs Bálint (2006): *Food Safety Perceptions of GMOs by Hungarian Consumers: A Focus Group Analysis*. Poster for the First International Congress on Food Safety: „Nutrition and Food Safety – Evaluation of Benefits and Risks” of SAFE Consortium, June 11-14, 2006, Budapest

Matolay Réka (2005): *A biotechnológiai közösségek*. Vállalatgazdaságtan Műhelytanulmányok, 69. sz., Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet, 2005. december

Matolay Réka (2005): *Agrárbiotechnológiai társaságok legitimációs stratégiái*, Ph.D. tézis, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola, 2005.

Előkészítés alatt:

- A PhD tézisek javaslatainak megfelelően legitimáció menedzsment cikk a Vezetéstudomány c. folyóiratban;
- PhD-ből önálló könyv (kiadó keresése folyamatban);
- finn-magyar összehasonlító műhelytanulmány, és ennek nemzetközi folyóiratban való megjelentetése

A kutatás további irányai

A kutatás során az alábbi lehetséges elágazások, további vizsgálódást érdemlő ötletek, lehetőségek merültek fel:

- férfi-női szerep a legitimációs diskurzusban;
- a hazai sajtó jelentést teremtő szerepe;
- nem tudás és részvétel – bölcs és laikus relativizálódása – kapcsolódás a poszt-normál tudományhoz.

Közpolitikai ajánlás, hasznosítás

Komplex, bizonytalan, mindeközben az érintettek széles körét és nagy számosságát érintő kérdéskörrel van szó. Nagy létszámú a szervezeti mező, ám a részvétel, a bevonás nem ölt érdemleges mértéket. Az érintettek bevonásának mércéjéül szolgáló részvételi létrát alkalmazva (Arnstein,) számos érintett csoport a részvétel hiányát mutató legalsó létrafokokig jut csak fel: terápia és manipuláció a sorsuk. Arnstein értelmezése szerint ez azt jelenti, hogy a döntéshozók az érintettek ismereteinek hiányát, illetve a döntéshozó szándékával nem egybeeső véleményét egyfajta mentális problémaként értelmezik, amelyet gyógyítani szükséges. Az érintett elmélet alapján ez morálisan és gyakorlati szempontból egyaránt elfogadhatatlan. A részvételi létra logikája szerint azon feljebb – a részvétel hiányán és a színleges részvételen is túl – egészen a valódi, érdemleges részvételig, aktív szerepvállalásig, partnerségig szükséges fellépdelni.

Kutatásunk közpolitikai tanulsága is ez. Fontos és érdemes volna az ilyen típusú kérdésekben részvételi döntéshozatali technikákat alkalmazni. Igényli ezt a szereplők erőteljes érintettsége, kitettsége, valamint az is, hogy a hatásokat elviselő szereplők jutnak legkevésbé szóhoz, miközben a szervezeti mező legerőteljesebb hangjai éppen rájuk hivatkozva szólnak. Részvételi technikákként értelmezzük az ebben a zárójelentésben is, az agrárbiotechnológiáról szóló viták összegzését adó részben felsoroltakat.

A zárójelentés irodalomjegyzéke:

- Ashforth, B.E. és Gibbs, B.W. 1990. The double-edge of organizational legitimation. *Organization Science*, 1(2):177-194.
- Matolay R. 2005. *Agrárbiotechnológiai társaságok legitimációs stratégiái*, Ph.D. tézis, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola
- Matolay R. 2005. *A biotechnológiai közösségek*. Vállalatgazdaságtan Műhelytanulmányok, 69. sz., Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet, 2005. december
- Nisbet, M.C. és Lewenstein, B.V. 2002. Biotechnology and the American media. *Science Communication*, 23(4):359-391.
- Oliver, Ch. 1991. Strategic responses to institutional processes. *Academy of Management Review*, 16(1):145-179.
- Suchman, M.C., 1995. Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management. The Academy of Management Review*. 20(3):571-610.